

Andreas Edwien

JESUS I KONFLIKT MED MENNESKERETTIGHETENE

Bør vi fremdeles betrakte nazareeren som et etisk forbilde, en moralsk og ideologisk autoritet? I svaret på spørsmålet påviser forfatteren at en vesentlig del av Jesu lære og holdning kommer i strid med FN's erklæring om menneskerettighetene: dens ledende artikler om menneskeverdet, de sosiale rettigheter, likestilling mellom kjønnene, rettssamfunnet, demokratiet, fredssaken og det internasjonale samarbeidet.

Forord I og II	2
I. INNLEDNING.....	3
II. POSITIVT OG NEGATIVT I JESU LÆRE OG HOLDNING.....	5
III. JESU MENNESKESYN OG SAMFUNNSIDEAL – FORBILLEDLIG FOR OSS?	
Jesu splittelse av menneskene i onde og gode	6
Religiøs-sekteriske betingelser for den sosialt underlegnes oppreisning.....	7
Jesus godkjente slaveriet.....	8
Jesus som talsmann for kvinnediskriminering og mannshovmot.....	9
Var han et ideal for toleranse ?.....	11
Jesus – et eksempel for det demokratiske rettssamfunn.....	12
Jesus - et forbilde for fredssak og internasjonalt samarbeid?.....	13
Og for natur- og miljøvern.....	13
IV. JESUS I KONFLIKT MED MENNESKERETTIGHETENE.....	15

FORORD 1

Hensikten med de følgende sider er ikke å gi en generell vurdering av den historiske Jesus ut fra hans forutsetninger i sitt kulturelle og religiøse miljø, men derimot å avdekke den egenartede og alvorlige, etiske «kulturkollisjon» som er blitt følgen av at de kristne kirker fortsetter å rykke ham *ut* av hans historiske sammenheng for å gjøre ham til autoritet og/eller forbilde for vår tids mennesker.

Jeg har konsentrert meg om en del framtreddende sider ved Jesu lære og holdning som kommer i særlig sterk konflikt med vår tids etiske idealer, slik disse har funnet uttrykk i den erklæring om menneskerettighetene som for 30 år siden ble vedtatt av De Forente Nasjoners Hovedforsamling. Og jeg har gjort det fordi kristendommens persondyrkelse av Jesus, dens autorisering og idealisering av ham og hans lære, står som en vesentlig hindring for å skape den nødvendige respekt for denne erklærings prinsipper. Dermed ønsker jeg samtidig å vise hvilken skjebnesvanger karikatur det er de kristne kirker tegner av nazareeren når de gjør ham til et overmenneske som er «oppstått fra de døde», som «lever i dag» og skal «komme igjen» - endog for å «dømme levende og døde».

Grensene for bokens tema framgår også av tittelen på det foredrag som den i noe utvidet form gjengir: «Jesus - et etisk ideal for vår tid?», holdt i mai i år i Human-Etisk Forbund i Oslo og i høst gjentatt i noen av forbundets avdelinger i Vestfold og Østfold. Det er de akutte etiske problemer ved Jesus-dyrkelsen *i vår tid* - vårt århundre - boken tar for seg. Spørsmålet om hvorledes europeerens mer enn tusenårige Jesus-kultus i et vidt historisk perspektiv forholder seg til hans etiske kulturutvikling, lar jeg hovedsakelig ligge.

Når jeg forsvarer å behandle et ganske omfattende emne i en forholdsvis kortfattet bokform, er det fordi jeg mener å se behov for et mest mulig lettfattelig svar på den vanlige Jesus-propaganda og Jesus-idealiserings og for et oversiktlig korrektiv til dens overfladiskhet og kritikkløshet overfor historiske forhold og fakta. Boken har ellers sin bakgrunn i en inngående bibelkritisk analyse, som også vurderer Jesus i hans idehistoriske og kulturelle sammenheng. Jeg henviser i så måte til framstillingen av det bibelske gudsbildes oppkomst og utvikling og Jesu plass i denne utvikling i min bok *«Idekampen i det bibelske gudsbilde. Jesu forkynnelse i åndshistorisk lys»* (1958). Forøvrig viser jeg til min undersøkelse og kritikk av de kristne kirkers generelle forutsetning om Jesus overhistoriske autoritet og ufeilbarlighet og av deres hovedpostulat om hans oppstandelse i *«Dogmet om Jesus. Hvor mannen fra Nazareth tok feil»* (4. utg. 1978). I *«Er kristendommen en fare for verdensfreden?»* (1977) har jeg søkt å vise at det foreligger en årsakssammenheng mellom kristendommens voldspregete mytologi og teologi og den militarisme som i dag setter sitt dystre preg på den kristne verdens folk, og truer med å utsette oss.

Desember 1978

Andreas Edwien

FORORD 2

Human-Etisk Forbund inviterte samtlige prester og teologer i Oslo-distriktet til møtet i Universitetets Gamle Festsal, hvor Andreas Edwien i mai 1978 holdt sitt foredrag om Jesus som etisk ideal.

Til tross for at Andreas Edwien er kjent som en av de skarpeste kristendoms-kritikere i Norden, vakte arrangementet ingen interesse på kirkelig hold. Ikke en eneste teolog grep ordet i debatten etter Edwiens foredrag.

Hvorfor har heller ingen teolog argumentert mot og forsøkt å gjendrive Edwiens kritikk av kirkens hovedpostulater i boken «Dogmet om Jesus»? Den selges nå i sitt fjerde opplag. Hvorfor har andre av Edwiens bøker og hans direkte spørsmål til teologene blitt ignorert år etter år?

Når foredraget om Jesu etikk herved foreligger trykt og allment tilgjengelig, vil en fortsatt taushet fra kirkens side nå kunne oppfattes som om teologene ikke *våger å* føre en livssynsdebatt i et åpent forum. Kristenfrontens kamp fra beskyttede posisjoner bak restene av våre åndelige middelalderborger føres riktignok både iherdig og listig. Men de spørsmål Andreas Edwien nå reiser er etter min mening så viktige at vi som står for et alternativt livssyn synes det er på høy tid å prøve *argumentene* mot hverandre - ikke makten.

De siste Gallup-tall viser at innpå halvparten av det norske folk ikke tror på fundamentale kristne dogmer. Hvis vi i det hele tatt ønsker en etisk kultur i fremtiden, er det ikke bare ønskelig, men påkrevet å drøfte de felles etiske verdier vi kan bygge på. Verdier som både i vårt eget samfunn og globalt sett står over omdiskuterte religiøse dogmer. I denne sammenheng er Andreas Edwiens bidrag i denne bok av betydelig interesse. Det vil også kirkens svar være.

Levi Fragell

Formann i Human-Etisk Forbund

I. INNLEDNING

Runde årstall oppfordrer gjerne til å ta overblikk over tilværelsen eller historien. At vi nu nærmer oss år 2000 er allikevel ikke den avgjørende grunn til at vi bør gjøre opp status i et større historisk perspektiv. Vi har livsviktige motiver for å klargjøre vårt forhold til denne legmannspredikanten, morallæreren og dommedagsprofeten fra antikkens verden, som vi slik har gjort til utgangspunkt for vår tidsregning.

I størstedelen av dette tidsrom har vi europeere dyrket ham som ufeilbarlig ideologisk og etisk autoritet og ideal. I dag truer den kristne verdens folk nærmest med å begå kollektivt selvmord, og kanskje endog ta resten av menneskeheten med seg i fallet. Det er forlenget på tide at vi alvorlig spør oss selv hvilken sammenheng dette har med vår overleverte religion og dens autoritets- og idealdyrkelse:

Er Jesus fra Nazareth i vår tid anvendelig som forbilde, som «eksempel til etterfølgelse» for vår videre ferd inn i et nytt årtusen?

Når temaet er den historiske Jesus, må først noe sies om de historiske kilder. Jeg skal ikke si meget, selv om svært mange Jesus-forskere anser det som et stort problem: Hvordan avgjøre hva vi i de foreliggende kilder kan legge til grunn når vi skal identifisere den historiske Jesus? Hva er «ekte» Jesus-ord, og hva har evangelistene på egen hånd tillagt ham av uttalelser - dette har man sett som hovedproblemet. Hvordan har et slikt problem kunnet reises av Jesus-dyrkerne selv?

I de siste hundre år har kristne teologer skapt hele biblioteker av spekulasjoner over dette spørsmålet. Når jeg hevder at det er et forholdsvis lite problem, så er det fordi det er av stort sett *teologisk-dogmatisk* og ikke historisk art. Som *historisk* problem anser jeg det som enkelt og ikke vanskelig å løse.

Selvsagt er der en elementær del av evangelieforskningen som er av historisk grunnleggende verdi og betydning. Men forøvrig er jo saken den at de kristne kirker har et *uskrevet*, men fundamentalt dogme om Jesus, som formulert som et bud over alle kristne bud kan uttrykkes slik:

Du skal ikke si at Jesus tok feil. 1)

På bakgrunn av denne autritære doktrine blir det ikke særlig merkelig at de kristne teologene har kunnet produsere hele berg av litteratur for å prøve å løse den stadig voksende konflikt mellom den historiske Jesus slik han ifølge våre eldste kilder faktisk var, og den overhistoriske, ufeilbarlige «Jesus» slik man synes han bør være.

Dette problemet er naturligvis helt kunstig som «historisk» problem, en konstruksjon som har som sin mer eller mindre ubevisste hensikt å bevare Jesus som gud og fører, autoritet og ideal gjennom tyve århundrer, og som derfor har måttet ty til stadig mer hardhendte midler for å få hans livs-, virkelighets- og samfunnsoppfatning til å stemme med vår egen.

Midlene har variert fra den dristigste omtolkning til den mest lettsindige kildeskepsis, hvor man har utnyttet det faktum at Jesus selv verken skrev eller dikterte, og hvor man har sett rike muligheter for å omforme ham etter sin tids og sine formåls behov.

Den moderne retning i teologien som har vært særlig aktiv på dette felt,²⁾ har bak evangelietskriftenes ord og bokstav - ved å overdimensjonere visse usikkerhetsmomenter - kunnet lage seg et slags spøkelsesbilde av Jesus som, likesom han som ifølge oppstandelseslegendene forsvant gjennom vegger og stengte dører for øynene på apostlene, også rett som det er forsvinner for øynene på bibelleseren gjennom ordenes og setningenes vegger og lukkede dører.³⁾

Jeg skal ikke bevege meg inn i en slik verbal spøkelsesverden, hvor ordene langt på vei opphører å være ord og hvor Jesus mer eller mindre opphører å være et menneske som kan identifiseres historisk, og hvor man i praksis så altfor lett - bevisst eller ubevisst - gir seg selve *historie-forfalskningen* i vold. Om de historiske kilder til vår viten om Jesus fra Nazareth skal jeg derfor her bare si dette:

For enhver nøktern historisk bibelforskning står saken slik at de tre eldste evangelier: Matteus, Markus og Lukas, gir et i alt vesentlig, tilstrekkelig pålitelig bilde av hans lære og opptreden. Og overfor enhver forutsetning om å anse Jesu tale som henvendt også til oss, og enhver vurdering av spørsmålet om han kan eller bør stå som autoritet eller ideal for vår tid, kan vi med den beste samvittighet legge følgende prinsipp til grunn for vår kildevurdering:

Fordi Jesus selv valgte de tilhørere som etter hans vurdering og forutsetning var tilstrekkelig skikket til å overlevere hans lære, må vi se oss forpliktet til å respektere den måten han valgte å gjøre det på. *Overalt hvor ikke tungtveiende kildekritiske overveielser fører til et annet resultat, må følgelig enhver tvil om hvorvidt overleveringen er korrekt, avgjøres til de eldste kilders fordel.* Og jeg legger da dette kildesyn - med enkelte korreksjoner som det her ikke er nødvendig å gå nærmere inn på⁴) - til grunn for vurderingen.

På grunnlag av disse kilder kan den historiske Jesus identifiseres slik:

Som født av jødiske foreldre hvor faren må antas å ha tilhørt fariseernes parti eller bevegelse, var Jesus opplært i fariseernes og essenernes teologi.⁵) Bare herfra kan han ha overtatt den sterkt dualistiske verdens- og livsanskuelse og troen på en individuell oppstandelse etter døden. Fra de samme kretser fikk han også den egenartede forestillingen om at det eksisterte en messiansk engel, som skulle spille rollen som en slags visegud og ha en sentral funksjon ved opprettelsen av «Guds rike»: den såkalte «Menneskesønnen». Og da Jesus ble døpt av dommedagsprofeten Johannes, fikk han troen på sitt kall ved at han oppfattet en ekstatisk opplevelse slik at denne engelen hadde tatt opphold i hans person og tok ledelsen over hans liv.⁶)

Vi vet i dag nok til å kunne konstatere at Jesus på tross av dette verken rokket ved tyngdeloven eller tidsdimensjonen, at han bare henvendte seg til sitt eget folk - og ikke engang til hele folket (jfr. Mt. 10:23), at han forbød hedningemisjon og derfor ville stått uforstående overfor vår kristne verdenskirke (Mt. 10:5, 15:24, jfr. Ap.gj. 10:45). Han opptrådte både som morallærer og dommedagsprofet, og han trodde verdenshistorien ville ta slutt før hans egen generasjon var gått i graven (Mrk. 9: 1, Mt. 10:23, 16:28, 24:34).

Sine teologiske motstandere hadde han stor forakt for og truet dem med voldsom hevsn (Mt. 23: 13-36). Mens en mindre gruppe tilhengere var bestemt til evig salighet, skulle resten av folket rammes av «evig straff». For noen vesentlig bedring av menneskenes jordiske kår hadde han ingen interesse og ville derfor stått helt fremmed overfor et dennesidig velferdssamfunn. Til gjengjeld drømte han om sin egen og sine utvalgte tilhengers framtidige, frydefulle tilværelse som engler i himmelen.

Ved konfrontasjonen av Jesu lære og opptreden med våre etiske idealer i dag, må jeg påpeke referansen for disse idealer. Jeg ser det som min oppgave her å sammenlikne hans syn på mennesket og samfunnet, historien og verden med våre prinsipper for demokrati, humanisme og demokratisk sosialisme med våre likestillingsidealene, med våre etiske grunnsetninger for rettssamfunnet, og med vår tro på internasjonalt samarbeid og fredelig sameksistens mellom folkene.

Jeg finner det da riktigst å legge hovedvekten på prinsippene i menneskerettighets-erklæringen av 1948, fordi den i en sum gir uttrykk for noe av det beste som er tenkt og sagt om dette, og som det rår en utstrakt enighet om. Den er et resultat av kulturutviklingen som vi i alle fall ikke behøver å skamme oss over, bortsett fra at vi burde ha kommet fram til den på et langt tidligere tidspunkt.

Egentlig er det høyst urettferdig mot Jesus fra Nazareth å slik måtte konfrontere ham med idealer som - i en vesentlig annen kulturkrets enn den han levde i - har utviklet seg i løpet av de påfølgende to tusen år, og på dette grunnlag rette kritikk mot hans egen livs- og samfunnsoppfatning. Han henvendte seg jo ikke til oss, bare til en gruppe i sitt eget folk og sin egen generasjon.

Ansvar for denne urettferdighet hviler derfor framfor alt på våre kristne kirker, som ved hjelp av sitt primære dogme om Jesu oppstandelse⁷) trekker ham med seg gjennom tyve århundrer og plasserer ham midt i vår egen tid med krav på underkastelse under hans autoritet. Derved tvinges vi så å si hver dag til en slik konfrontasjon. Ansvar ligger dermed selvsagt

hos oss alle, vi som her til lands endog lar staten ved offentlig lovgivning autorisere Jesu teologiske og etiske ufeilbarlighet.

Når jeg i det følgende stiller meg sterkt kritisk til en stor del av Jesu lære og holdning, så retter kritikken seg følgelig ikke mot ham, som selv utelukket vår generasjons eksistens og bare henvendte seg til landsmenn i sin samtid, men mot *vår* tids Jesuskultus.

II. POSITIVT OG NEGATIVT I JESU LÆRE OG HOLDNING

Først er det naturlig å peke på de positive sider ved Jesu etiske forkynnelse og virksomhet.¹⁾ Hevet over all tvil og diskusjon er at det i de eldste referater av hans lære fins en rekke verdifulle ideer, særlig i form av mange gode, til dels utmerkede og allmenngyldige leveregler. De fleste er samlet i den såkalte Bergpreken hos Matteus (kap. 5-7, jfr. Lk. 6: 20-49).

Jeg nevner hans innskjerping av de gamle jødiske bud om veldedighet og hjelpsomhet overfor fattige, nødlidende og andre sosialt underlegne (at hans veldedighetsbud ikke strekker til for å oppnå sosial rettferdighet, skal jeg komme tilbake til).

Sentralt står hans nei til blodhevn mellom landsmenn, den såkalte talionsregelen om «øye for øye, tann for tann, liv for liv», og i denne sammenheng oppfordringen om å elske ikke bare «sin neste», men også «sin fiende». Herunder forbudet mot å slå i hjel, skjerpet til en advarsel også mot sinne og bruk av skjellsord, pålegget om å vise forsonlighet og evne til tilgivelse, om å søke forlik med sin neste før man trekker ham for domstolen, og advarselen mot å dømme andre. Av ubestridelig etisk verdi er videre påtalen av offentlig reklame for gode gjerninger og religiøs fromhet, understrekingen av selvkritikkens betydning og verdi, og advarselen mot dennesidig materialisme og pengedyrkelse.

Ved siden av disse positive sider ved Jesu *morallære*, vil jeg nevne noen verdifulle trekk ved hans opptreden. Jeg tenker på hans mot til å følge sin overbevisning uten hensyn til øyeblikkets omkostninger, hans dristighet til brudd med etablerte oppfatninger og autoriteter, til å tale ikke bare Jerusalem og dens store teologer og religionspolitikere midt imot, men endog Moses selv, slik han gjorde med noen av sine: «Dere har hørt det er sagt, men jeg sier dere».²⁾ Sentralt står samtidig hans trøsteord til de små og fattige blant hans tilhengere i tilknytning til hans filantropiske virksomhet, framfor alt i form av helbredelser av syke - dette som vi må se som utslag av de beste sider ved hans personlighet, vi kan vel kalle det hans *humanitære og sosiale intensjoner*.

Nå vil sikkert noen si at vi her står overfor en så utmerket moral og en så overbevisende oppfølging av denne moral at vi bør betrakte morallæreren selv som et etisk ideal også for vår tid. Dessverre er det ikke på langt nær så enkelt.

Først bør man være oppmerksom på at de etiske prinsippene i disse leveregler ikke var skapt av Jesus. De utgjør en sentral del av jødisk etikk, hvor Jesus - selv om han hadde stor sans for det beste i den, også tilførte den enkelte nye ting - hadde en rik kilde å øse av hos fremrakende morallærere i Israel³⁾. Det kan også nesten alt sammenfattes i det gamle, enkle bud fra kanskje nærmere tusen år før Jesu tid: Elsk din neste som deg selv.⁴⁾ Også budet om fiendekjærighet har sin tydelige bakgrunn i eldre jødisk og ikke-jødisk litteratur, med røtter også i Moseloven (2. Mos. 23: 4-5).

Klart er det imidlertid at morallæreren fra Nazareth gikk tilverks med større alvor enn samtidens teologer, det heter at folk undret seg fordi han «lærte med myndighet og ikke som deres skriftlærde». I så måte står Jesus godt forankret i Israels profettradisjon, de gammeltestamentlige profeter skilte seg nettopp ut ved å «lære med myndighet». Det gjelder også den *sosiale tendens* i hans forkynnelse, som særlig finner sitt forbilde hos store forgjengere som Amos og Jesaja, og jeg vil her også nevne den ukjente sosiale domsprofet i Henokboken, som er en så viktig kilde til Jesu lære.⁵⁾

Imidlertid har Jesu lære og atferd en rekke *andre* sider som stiller vårt tema om hans etiske autoritet og idealitet i et ganske annet lys.

Det første jeg vil påpeke er den - fra vårt synspunkt - *dårlige motivering* han gir sine ellers godemoralregler. Faktisk legger han en snever egoisme til grunn for dem. Han sier ikke til sine

tilhørere at de skal vise denne omsorg og interesse for medmenneskers ve og vel for at man derved kan skape det gode og trivelige samfunn på jorden. De skal *ikke* følge denne moral for å gjøre denne verden bedre, for å skape den fordragelighet og sosiale trygghet som kan føre til fred på jorden. Nei, det er hensynet til *en selv* og ens *hensiktsfulle* skjebne som er avgjørende: man skal handle moralsk og tro på moralpredikantens guddommelige fullmakt for ikke å bli dømt og straffet av en lunefull og farlig «far i himmelen», dette er Jesu svake og meget primitive moral-motivering. En lang rekke av hans uttalelser vitner om dette (Mt. 5:12, 5:29-30, 6:18, 10:41-42, 16:27, 25:14-30, 25:40 og 46 o.m.fl.): Det er belønningen i himmelen hans troende lille skare skal satse på og straffen i Gehenna (helvete) de må strebe etter å unngå - ja, bedre enn å havne helskinnet i helvete, er det å hogge en hånd eller en fot av seg eller rive et av sine øyne ut.

I dag er dette en meget slett grunnvoll for etikken. Man må nærmest bruke Jesu eget bilde og si at det er å bygge den på sandgrunn, bl. a. fordi den knyttes til et verdensbilde og en psykologi som forskning og erfaringer har tvunget oss til å oppgi.

Og i virkeligheten har Jesus selv ved sin opptreden ufrivillig komme til å vise at et slikt *mytologisk* grunnlag for etikken savner objektiv bærekraft. Det lar seg ikke bestride at han selv på sentrale punkter dels grundig overtrådte sine egne moralbud, dels unnlot å trekke nærliggende konsekvenser av dem.

Det gjelder således hans advarsel mot å dømme «for at man ikke selv skal bli dømt». Få har dømt *utpekte, navngitte* motstandere så hardt som Jesus. Hans krav på selvkritikk hos andre svekkes sterkt ved hans egen så å si totale mangel på selvkritikk. Han som under helvetes-trusler uttrykkelig forbød å bruke skjellsord som «ugudelig» - et ord som den gang rammet uhyre hardt⁶) - han brukte det selv på motstanderne og stilte dem «evig straff» i utsikt, endog ved å belaste dem ansvaret for «alt det rettferdige blod som er utøst på jorden» (Mt. 5:22, 23:17, 23:35).⁷) Forkynneren av budet om å «elske sin fiende» ga selv uttrykk for umiskjennelig hat til sine personlige motstandere (Mt. 23) bl. a. ved sine voldsomme straffetrusler - som han til sist rettet generelt mot enhver som ikke aksepterte hans autoritetskrav.

En slik motsetning mellom lære og liv, teori og praksis - som dypest sett springer ut av konflikten mellom etiske ideer og mytologiske forestillinger - har selvfølgelig sin hovedinteresse på det historiskpsykologiske plan. Betraktet som etisk autoritativ eller forbilledlig må den føre til alminnelig forvirring. Dette vil komme tydeligere fram når jeg nu går over til å se på Jesu forhold til de viktigste av vår tids etiske idealer.

III JESU MENNESKESYN OG SAMFUNNSINDEAL FORBILLEDLIG FOR OSS ?

1. Jesu splittelse av menneskene i «onde» og «gode»

Først vil jeg feste oppmerksomheten ved Jesu generelle syn på mennesket. Kan dette tjene som et forbilde for oss? Som svar må jeg si at vi her står overfor den største etiske skavank ved hans livsoppfatning, nemlig hans dualisme i form av et skille mellom «onde» og «gode» mennesker.

Forestillingen om et slikt skille hentet han ikke bare fra myten om syndfloden, som han betraktet som objektiv historieskrivning. Hans form for dualisme er i vesentlig grad av persisk opprinnelse.¹⁾

Jesus trakk skillet skarpt og uten nyanser av betydning: der var to menneskearter, en god og en ond, og denne splittelse gikk for ham så dypt at han ga den gyldighet for selve det «evige liv» han forutsatte etter døden (Mt. 12:33-35, 25:46). Jeg har derfor i en av mine bøker behandlet det under tittelen «læren om de to sjeleraser», siden det dreier seg om en slags sjelelig «rasisme».²⁾ Når Jesus talte om gode trær som skulle bevares og dårlige trær som skulle hogges ned, om hvete og ugress, om god og dårlig fisk, om «får» som skulle skilles fra «bukker», så siktet han nettopp til dette skarpe skille *mellom mennesker* (Mt. 7:17-19, 12:33, 13. kap., 25:31 flg.). De gode var «gudens sønner» og skulle bli borgere i

hans rike, de onde tilhørte gudens motstander, Satan, Djevelen, og var derfor uten håp, uforbederlige, og skulle bl. a. utsettes for Gehennas tortur.

Det bør være selvsagt og nærmest hevet over diskusjon at vi i dag må ta skarpt og klart avstand fra dette primitive menneskesynet. Overhodet å tale om to slags mennesker, sjelelig sett, er etisk og psykologisk fullstendig uholdbart.

2. Jesus stillet religiøs-sekteriske betingelser for den sosialt underlegnes oppreisning.

Jesu forhold til fattige og sosialt underlegne mennesker må naturlig nok bli et av våre hovedspørsmål. Er han et hensiktsmessig forbilde for sosialdemokrater eller sosialister? En demokratisk og humanistisk sosialisme har et bredt program overfor alle grupper av sosialt undertrykte i et samfunn.

Først og fremst gjelder det de økonomisk underlegne klasser generelt, de fattige. Den gode sosialist tror på og arbeider for deres oppreisning til størst mulig økonomisk utjevning og likestilling mellom menneskene. Og han stiller ikke ideologiske betingelser for denne oppreisning: de fattige har krav på den uten hensyn til sine religiøse eller ideologiske holdninger. Han henlegger framfor alt ikke sitt mål til et hinsidig eksistensplan, men anser det mulig å nå her på jorden innen overskuelig tid gjennom målbevisst politisk og sosial innsats ved demokratiske midler. Kan ikke f. eks. den skandinaviske sosialdemokrat eller demokratiske sosialist hevde at erfaringen hittil et godt stykke på vei har gitt ham rett i sin optimisme?

Det Jesus har til felles med sosialisten er hans tydelige følelser av solidaritet med en gruppe økonomisk og kulturelt underlegne mennesker i sitt folk, og ønsket om å hjelpe dem opp av fornedrelsen.

Men han avviker skarpt fra den demokratiske sosialismes program på hele tre måter:

- For det første trodde han ikke på verdien av en økonomisk utjevning mellom klassene, og nøyet seg med for det dennesidige samfunn å innskjerpe plikten til en viss privat fattighjelp (Mt. 5: 42, jfr. Lk. 19: 8-9).³)
- For det andre stillet han religiøse, sekteriske betingelser for den fattiges oppreisning.
- Og for det tredje mente han denne oppreisning ikke skulle finne sted på jorden, men først i hans hinsidige idealsamfunn: «Guds rike».

Sosialisten sier: dere som er fattige har rett til samme andel av jordens rikdommer som andre mennesker, men dere må organisere dere og selv kjempe for deres rett til oppreisning her og nå.

Jesus sa noe helt annet til sine tilhengere: dere bør forbli fattige og nøye dere med det nødvendigste. Dere skal ikke strebe etter mer, men tvert om avstå fra å samle dere skatter på jorden. Skatter skal dere samle dere «i himmelen, hvor verken møll eller rust tærer, og hvor tyver ikke bryter inn og stjeler» (Mt. 6: 19 og 24).

Paulus var rimelig nok enig med ham da han sa: Når vi har mat og klær skal vi nøye oss med det (1. Tim. 6: 8). De fattige, sa Jesus, vil alltid finnes på jorden (Mrk. 14: 7). Sosialisten sier derimot: vi skal avskaffe fattigdommen på jorden - den er rik nok til det.

Det som følgelig her kjennetegner Jesu holdning - og her står vi ved hans umiskjennelige diktatortendenser - er at hans personlige ambisjoner som messias og ideologisk fører har dominert så sterkt over den sosiale intensjon at han har stillet religiøs-ideologiske betingelser for den fattiges oppreisning.⁴) Det var de som bøyde seg for hans autoritet - og som han selv fant verdige - som skulle «frelses». Og det var i hans øyne bare en liten del av Israels proletariat.

Vanlig oppfatning den gang var at de frelsesverdige bare omfattet høyst en promille av folket.⁵) «Mange er kallet, men få er utvalgte» - slik uttrykte Jesus den *religiøse kvalitetsprøving* av de som skulle utsorteres til hans sekteriske himmelrike (Mrk. 22: 14).

Fordi Jesus *påla den fattige å forbli i sin fattigdom*, og samtidig holdt en dør åpen til gudsriket også for den rike mann (Luk.18: 27), derfor måtte hans «evangelium» bli *en meget hensiktsmessig ideologi for det kapitalistiske klassesamfunnet*.⁶)

Den såkalte «kristne sosialisme» er derfor en av vår tids besynderligste og mest selvmotsigende ideologiske krysninger.⁷) Jesu program kan ikke løse den sosiale urettferdighets problem fordi det ikke bygger på de *etiske likeverdsprinsipper* som er demokratiets forutsetning.

I den religiøs-ideologiske kvalitetsvurdering av mennesker som Jesus proklamerte, og hvor han splitter dem i «onde» og «gode», i verdiløse og frelseverdige, *svikter selve fundamentet under respekten for menneskeverdet*, og dermed det etiske grunnlaget for den humane sosialisme, for «sosialismen med det menneskelige ansikt».⁸⁾

Til gruppen av sosialt underlegne hørte også de syke og handikappede, den gang i langt større utstrekning enn i dag. Og noen vil utvilsomt framheve Jesus som det store humanitets-ideal p.g.a. hans sykdomshelbredelser. Sikkert er at dette vitner om humanitære interesser som langt fra var vanlige på hans tid og i hans miljø, hvor sykdom i stor utstrekning simpelthen ble betraktet som Jahve's velfortjente avstraffelse for synd.

Jesus så mere på sykdommene som et verk av Satan og de onde ånder, og hadde derfor større tro enn vanlig på muligheten av å helbrede. Men dermed unngikk han heller ikke å stille nettopp *religiøse, sekteriske* betingelser for helbredelsen: «Din tro har frelst deg» (f. eks. Mrk. 5:34, 10:52, jfr. Mt. 13:58).

Også i denne sammenheng har Jesus avslørt sine sterkt sekteriske tilbøyeligheter. Da en «hedensk» kvinne ba ham om hjelp til sitt syke barn, la han for dagen en ganske grov sjåvinisme ved å avvise henne *fordi hun var utlending*. Her var altså ikke en gang «troen» nok, hun måtte tilhøre det «utvalgte folket». Bare ved at hun overfor nazareeren og hans landsmenn fornedret seg til hundens nivå - et dyr man den gang så på med stor forakt - oppnådde kvinnen å få hjelp av Jesus (Mt. 15: 21-28).

På dette område har vi også nylig fått anskuelsesundervisning i hvor galt det går når Jesu-troende i dag skal prøve å gå i hans fotspor. *I Jesu miljø* var som jeg påpekte, «demonutdrivelsen» et visst *positivt framskritt* fordi den var et skritt bort fra sykdomsfatalismen: sykdommer påført av «onde ånder» ansås lettere å helbrede enn om jahve selv hadde stått bak dem.

Siden den tid har vi som kjent gjort nye og revolusjonerende framskritt i vår viten om sykdommene og deres årsaker. De som derfor i dag forsøker å kopiere Jesu demonutdrivelser og dermed kolliderer med moderne sykdomsbehandling, avslører hvor umulig det er slik å rive ham ut av hans tid, miljø og forestillingsverden og gjøre ham til et forbilde i dag.

3. Jesus godkjente slaveriet.

Både i antikken og i Europa og Amerika fram til 18-hundre-tallet ble som kjent *slaveriet* sett på som en naturlig og nødvendig institusjon i samfunnet. Selv framstående greske filosofer kunne betrakte de frie menn og slavene som nærmest to forskjellige menneskearter.

Moseloven gir - som så mange andre gamle lover - et anskuelig bilde av forskjellen på menneskeverdet hos den fribårne mann og slaven: slaven var å betrakte som en eiendomsgjenstand, en ting som ble kjøpt og solgt og taksert etter alder, slitasje, utseende osv.

Mens det var dødsstraff for drap på en fri mann, ble mord på en slave mildt straffet, f. eks. med en pengebot (2. Mos. 21: 2-21).⁹⁾ Slo man en trell bare halvt i hjel og han fremdeles levde etter et par dager, var handlingen ikke straffbar. Slaver av fremmed opprinnelse ble nærmest likestillet med kveg. Israelittiske treller ble imidlertid vurdert noe høyere av Moseloven, idet den sikret dem rett til frigivelse etter seks år. Loven anbefalte derfor at man skaffet seg treller fra hedningefolkene (2. Mos. 21:2, 3. Mos. 25:42-46).

Det er helt åpenbart at Jesus har godkjent denne retten til å holde andre mennesker som slaver.¹⁰⁾ Det finnes ikke antydning til at han har opponert mot dette barbariske menneskesynet, eller lagt for dagen noen interesse for bedring av slavens kår. Han taler gjentatte ganger om slavens stilling og rolle uten ringeste motforestillinger (Mt. 24: 45 flg., 25: 14 flg., Lk. 16: 13).¹¹⁾ Ja, det synes tydelig at han endog har godkjent slaveeierens rett til å drepe en ulydig slave (Mt. 24: 50). Det kan være naturlig å se dette i sammenheng med at Jesus («barnevennen») også aksepterte - ja, innskjerpet - dødsstraffen for særlig uskikkelige barn (Mrk. 7:10).¹²⁾

Jesus og Paulus har følgelig vært enige om slaveriets berettigelse. Paulus understreker at: *«slavene skal være lydige mot sine herrer og rette seg etter dem uten å si dem imot» ...*

forat de dermed «kan være en pryd for sin frelsers lære» (Tit. 2 : 9-10).

Ja, Paulus oppfordrer uttrykkelig både herrene og slavene til å gjøre sitt for å opprettholde slaveriet. Både herrene og deres trelles skal "bli på den plass de hadde" da de ble kristne (1. Kor. 7: 20-24, kfr. 1. Tim. 6: 1-2, Ef. 6: 5-9, Kol. 3: 22 flg.).¹³⁾

Her har han ikke misforstått Jesus, for «frelserens lære» har bekreftet sin godkjenning av slaveriet ved bl. a. å benytte forholdet herre-trell *som modell for forholdet mellom gud og mennesker*. Det gjelder flere av hans liknelser (se særlig det 18., 24. og 25. kap. hos Mt.).

Med dette har Jesus låst denne primitive menneskevurdering fast til selve sitt teologiske system. Det vil være utelukket at Jesus slik kunne ha brukt slaveriet som et hovedmønster for sin teologi, hvis han ikke rent etisk godkjente denne grove og simple misbruk av mennesker som riktig og innstiftet av guden selv.

Heller ikke de senere kristne kirker har misforstått dette, men gjort utstrakt anvendelse av «Guds ords» ja til slaveriet. I hele middelalderen holdt således kirkene og klostrene selv tusenvis av slaver, som i de kirkelige lovbøker og regnskaper var bokført på linje med andre formues- og salgsgjenstander.

Jesus - vår statsreligions «Gud» - legger altså her for dagen en for oss etisk fullstendig uholdbar innstilling til menneskeverdet.

4. Jesus som talsmann for kvinnediskriminering og mannshovmod.

Er Jesus i sin lære og holdning til *kvinnen* et ideal for hennes frigjøring - til menneskelig likestilling med mannen? Kristne kvinner og kvinnelige teologer som synes å ville gå inn for slik likestilling, ser seg henvist til å måtte påstå dette. «Gudsfrykt med nøysomhet er en stor vinning», sier Paulus (1. Tim. 6: 6). Og det er virkelig noe tragisk over den nøysomhet kvinnene viser i sin fortvilte leting etter ord av Jesus og Paulus til sin støtte.¹³⁾ Troen på Jesu autoritet og idealitet er så inngrodd at man har tatt det for gitt at han også i sitt kvinnesyn rager høyt over sin samtid. Dette er på ny en stor misforståelse.

La oss se litt på det man har henvist til:

Etter datidens jødiske rett hadde mannen uinnskrenket adgang til etter ønske å forlange skilsmisse, hustruen bare i helt spesielle tilfeller.¹⁴⁾ Jesus stemplet helt og holdent skilsmisse som umoralsk og syndig (Mrk. 10: 9-12). Men siden skilsmisseforbudet dermed også rammet mannen, innførte han - blir det hevdet - likestilling mellom mann og hustru i ekteskapet.

Dessverre, her glemmer man at kvinnens rettsstilling på Jesu tid nærmet seg slavens, et faktum Jesus ikke interesserte seg merkbart for. Nesten som en kamel eller et esel ble hun solgt til den mann *faren* - ofte etter avtale mellom begge fedrene - ønsket som svigersønn. Hvis faren trengte kontanter før datteren kom i gifteferdig alder, kunne han selge henne som trelle, og hun hadde da etter loven ikke rett til å tjene seg fri slik som mannlige trelles av israeltittisk herkomst. (2. Mos. 21: 7).

Uten adgang til å velge sin ektemann var kvinnens nesten eneste mulighet for å komme fri fra et kanskje utålelig samliv med en påtvunget mann: å bevege ham til skilsmisse. Ved sitt forbud gjorde Jesus følgelig kvinnens stilling enda mer ufri enn før, siden det låste henne fast i et på forhånd ufrivillig forhold. Og i betraktning av at den fraskilte hustru den gang hadde en meget vanskelig sosial stilling, la Jesus ytterligere sten til kvinnens byrde ved å stemple det som «ekteskapsbrudd» hvis hun giftet seg på ny - det var brudd på det «Gud har sammenføyet» (Mrk. 10: 12).

For ektemannen ville derimot Jesu skilsmisseforbud ikke by på store problemer, for han kunne - og det ble klart nok akseptert av Jesus - kjøpe seg en annen, tredje eller fjerde hustru, eventuelt en trellekvinne til halv pris (jfr. 2. Mos. 21: 7-10).¹⁵⁾

Ved hustruens utroskap kunne mannen kreve henne henrettet, men det var øyensynlig få rabbier på Jesu tid som anbefalte en så drastisk reaksjon.¹⁶⁾ Utvilsomt gjorde heller ikke Jesus det, skjønt episoden om ekteskapsbrytersken er noe historisk tvilsom. Den gir i beste fall en antydning av at Jesus var mer moderat i synet på kvinnens stilling enn de aller

strengeste teologiske kretser på hans tid.¹⁷⁾ Forøvrig er det naturligvis et langt skritt fra å si nei til dette grove utslag av kvinnekriminering til å gå inn for likestilling mellom kjønnene.

Hvis vi som et tankeeksperiment skulle kunne ha ansett Jesu holdning som et forbilde for slik likestilling, så måtte han ha opptrådt på følgende måte:

Om han ikke hadde valgt en kvinnelig medmessias ved sin side, måtte han i alle fall ha tilkjennegitt det syn at en kvinne kunne representere guden på en minst like fortrolig måte som han selv.

Han måtte med andre ord ha gjort «menneskedatteren» til en like gangbar messias-titel som «menneskesønnen», noe som var utenkelig i tidens teologiske mannssamfunn. Og i stedet for å la sin venninne Maria bare få lov til å sitte ved sine føtter og lytte til hans mannlige visdom, burde han - f. eks. etter å ha hjulpet Martha med oppvasken - ha valgt de to søstrene samt fire andre kvinner til apostler ved siden av seks mannlige.¹⁸⁾

I en slik – for ham utenkelige - rolle måtte Jesus som antydnet ha gått inn for full likestilling i sin teologi ved å ta avstand fra tidens ensidig maskuline gudsbetegnelser som «Herren» og «Faderen». For ved i monoteismens navn å gjøre verdens *eneste* gud til en mannsperson, ble mannshovmodet skrudd atskillig høyere opp enn ellers.¹⁹⁾ Som modell for guden i sine liknelser måtte Jesus da også ha unngått den ensidige bruken av mansroller: konger, slaveeiere og patriarkalske familiefedre - og benyttet like meget feminint pregede symboler og begreper.

Foruten denne *teologiske* likestilling mellom kjønnene måtte Jesus ha gått like konsekvent inn for den *sosiale* likestilling ved å ta klart avstand fra *alle* kvinnekriminerende lover. Han måtte da ha sagt noe han ikke sa: Dere har hørt Moses har sagt: en mann har rett til å selge sin datter som hustru eller trell osv. Men jeg sier dere Han måtte ha gitt kvinnen samme rett til valg av ektefelle som mannen, samme rett til skilsmisse ved *mannens* utroskap, og han måtte ha forbudt flerkoneriet osv.²⁰⁾

I stedet for å la sønderknuste kvinner gråte angerstårer ved sine føtter over å ha brutt de diskriminerende lover hvori datidens menn holdt sine kvinner i fangenskap, måtte Jesus selv ha grått angerstårer *på sitt hovmodige kjønns vegne* over dets barbariske kvinneundertrykkelse. Så langt mitt tankeeksperiment.

Jesu syn på kvinnen som en mindreverdige person i forhold til mannen kommer etter mitt skjønn særlig anskuelig til uttrykk i noe han skal ha sagt ifølge Thomasevangeliet. Apostelen Peter skal en gang ha bedt Jesus sende Maria Magdalena vekk med den begrunnelse at kvinnene ikke var verdige til det evige liv.

I sitt svar bekrefter Jesus Peters oppfatning av mannen som privilegert til «evig liv», men han åpner en mulighet for Maria ved å si følgende:

«Se, jeg skal lede henne så jeg gjør henne til mann, forat hun også kan bli en levende ånd i likhet med dere menn, for enhver kvinne som gjør seg selv til mann, skal gå inn i himmelens rike».²¹⁾

Det er ingen grunn til å betvile at dette er et autentisk Jesus-utsagn. Det er sannsynlig at han hadde nettopp dette syn på forholdet mellom mann og kvinne, selv om det formodentlig var for upassende til å ta med i de av kirken autoriserte evangelier.

For egentlig fulgte det naturlig av at Jesus likesom sitt folk gikk ut fra at det første menneske - Adam, «Guds sønn» - var en mann, og at kvinnen var dannet av en av hans mindre viktige legemsdeler, og for hans skyld. (Av denne oppfatning kan vel også polygamiet utledes: det måtte flere kvinner til for å oppveie en manns verdi). At mannen således fra først av var skapt til å leve uten kvinnelig selskap, dvs. at kvinnen opprinnelig så å si "gikk opp" i mannen Adam, som en mindre del av ham, kan stemme med at kvinnen - for igjen å komme til Paradiset - måtte bli «mann», dvs. gå tilbake til sitt mannlige opphav for å bli skikket til det «evige liv».

Dette er i godt samsvar med det faktum at *Jesus omtaler de utvalgte som mannspersoner: de er «Guds sønner»*. Han supplerer aldri dette med uttrykk som «Guds døtre», og bruker

heller ikke fellesbetegnelsen «Guds barn» om de som skal bli borgere i hans himmelrike. 22)

I sitt ulykkelige håp om at kristendommens gud tross alt er på deres og på likestillingens side, klamrer de kvinnelige teologer og kristne kvinnesakskvinner seg til noen ord av den andre av sine store motstandere i Det nye testamente: den «oppstandne» mann fra Nazareths apostel, Paulus:

«Dere er alle Guds sønner ved troen på Kristus Jesus ... Her er det ikke jøde eller greker, slave eller fri, mann og kvinne. Dere er alle ett i Kristus Jesus» (Gal. 3: 27-28).

Skulle Paulus her - midt i sin ellers systematiske fornedring og ærekrenkelse av kvinnen i forhold til mannen - plutselig ha gitt henne en redningsplanke? Så ubetenksom og inkonsekvent var han ikke. Setningen som her alltid blir sløyfet, er vesentlig: For Paulus som for Jesus er alle troende «Guds sønner», ikke bare mannen, men både «mann og kvinne». Også kvinnene skal altså gå opp i dette høyere, religiøse *hankjønnsbegrep*, fellesbetegnelsen for Gudsrikets borgere: «Guds sønner». ²²⁾

Paulus har følgelig (likesom Jesus, se ovenfor), gått ut fra at kvinnen for å oppnå «evig liv» måtte forvandles til «mann» og «bli til en levende ånd i likhet med dere menn». Like lite her som ellers har Paulus forkynt noen horisontal *likestilling* mellom kjønnene, men derimot en *vertikal enhet* mellom dem! (Også ifølge Jesus skulle det være *rangforskjell* i himmelen, noen gudssønner var «store», andre var «små», jfr. Mt. 5: 19). Hvorledes Paulus mener de to kjønn er «ett i Kristus», *i mannen* fra Nazareth, har han forklart meget tydelig et annet sted:

«Jeg vil dere skal vite at Kristus er enhver manns hode, mannen er kvinnens hode, og Kristi hode er Gud. » (1. Kor. 11: 3).

Også her har Paulus utvilsomt truffet Jesu oppfatning godt. Etter dette var kvinnen selv «hodeløs», og bar til gjengjeld hele tre mannspersoner på sin hals.

5. Jesus - et ideal for toleranse?

Toleransen begynner å bli en eksistensbetingelse for oss under det voksende samkvem mellom nasjoner, raser, religioner og kulturer. Var Jesus tolerant - overfor mennesker av en annen tro, en annen religionsoppfatning, - så tolerant at han er et eksempel til etterfølgelse i dag?

Spørsmålet kan kanskje ved første øyekast synes noe komplisert. Det kan jo se ut som han på flere måter var talsmann for større toleranse *i sitt miljø*, særlig overfor de meget dominerende og strenge fariseere som skilte så skarpt mellom riktig og gal gudsdyrkelse og voktet religionen med detaljerte og spissfindige påbud og forbud.

Men den måten Jesus angrep dem på for dette, gjør hans toleranse svært relativ. For ved sitt hat ikke bare mot «fariseerne og de skriftlærde» (Mt. 23. kap.), men utvidet til alle som ikke aksepterte *hans* krav på guddommelig autoritet, slo intoleransen tilbake på ham selv og ble til lydighetskravets og den messianske fordrings intoleranse. En rekke av den autoritære intoleranses mest frastøtende slagord er formulert av Jesus:

Den som ikke er med meg, er mot meg. - Den som ikke samler med meg, han splitter. - Den som fornekter meg for menneskene, skal også jeg fornekte for min far i himmelen. - Den som er ulydig mot Sønnen, skal ikke se livet, men Guds vrede blir over ham. - Disse fiendene mine som ikke vil ha meg til konge skal slaktes ned for mine øyne kastes ut i mørket utenfor hvor de gråter og skjærer tenner. (Mt. 12:30, 10:33, Jh. 3:3G, Lk. 19:27, Mt. 8:11).

Det voldsomme og barbariske i denne intoleransen kulminerer i forestillingen om Gehenna, torturkammeret for de «ugudelige» og motstanderne som Jesus etter en pålitelig overlevering gjentatte ganger truet med. ²³⁾

Religionshatet, religionsforfølgelsen, ideologihatet og rasehatet *måtte* derfor følge i kjølvannet til den kristne hedningekirke som gjorde Jesus til «Gud» og «Guds enbårne Sønn». I denne rolle ble Jesus så vel antisemittismens far framfor noen, som de ikke-kristne hedningers svøpe. ²⁴⁾ De kristne kulturimperialistene og krigerske, hvite kolonistene gikk til sitt verk med god samvittighet, til ære for ham de hadde gjort til sin gud og som i deres «hellige skrift» befalte å slakte ned vantro fiende. Hitler og hans menn, som fullbyrdet den europeiske antisemittisme etter nærmere to årtuseners jødehat under de kristne kirkers ledelse, kunne bruke ord av Jesus som argumenter for jødeutryddelsen (f.

eks. Mt. 8: 12, Lk. 19: 27, Jh. 8: 44 m. fl.). ”*Det verk Jesus hadde påbegynt, men ikke kunnet før til ende, ville han, Hitler, fullføre*” 23a)

6. Jesus - et eksempel for det demokratiske rettssamfunn?

I denne forbindelse vil jeg stille spørsmålet om Jesus i sitt samfunnssyn kan tjene som ideal for det demokratiske rettssamfunn, altså for det vi enten anser vårt samfunn for å være, eller i alle fall prøver å gjøre det til. Selv om svaret vel nu begynner å avtegne seg, vil jeg utdype det litt nærmere. Det er ikke minst viktig i et land som fremdeles i sin grunnlov *statsautorerer Jesu ufeilbarlighet*. Det bør være en rimelig overensstemmelse mellom synsmåtene til en slik autoritet og vårt rettssamfunns etiske prinsipper.

Først vil jeg kort nevne disse etiske grunnsetningene for den demokratiske rettsstaten: Fundamentalt er dette at ingen skal dømmes uten etter dom felt av uavhengige domstoler. De lovbestemte straffereaksjoner skal samtidig fratras enhver hevnekarakter og gis et humant innhold og et oppdragende siktemål. Og lovene skal gis av en folkevalgt forsamling og kunngjøres på en forsvarlig måte. Idet styresmaktene skal velges på grunnlag av alminnelig stemmerett og frie valg, skal minoriteter og opposisjonelle ha full meningsfrihet, ytringsfrihet, organisasjonsfrihet osv. Ingen skal diskrimineres på grunn av tro, religion, politisk oppfatning, kjønn, rase osv.

Også Jesus hadde sitt samfunnsideal: han kalte det «Guds rike» eller «himmelriket». *Det skulle opprettes på et slags overjordisk, halvmaterialistisk eksistensplan og avløse menneskenes tilværelse og historie på jorden.*”) Og dette skulle skje allerede *innen hans egen generasjon*, samtidig som jorden skulle ødelegges i en verdenskatastrofe (Mrk. 9: 1 og 13. kap., Mt. 10:23, 16:28 og 24. kap.). Siden det ikke gikk slik som han trodde og spådde, den gang troen skulle kunne flytte berg, er det rimeligvis ingen grunn til å vente på hans gudsrike to, tre eller fire tusen år etter at hans egne spådommer slo feil. Mitt spørsmål her blir derfor om hans utopiske forestillinger om sitt rikes opprettelse og styreform kan ha noen *etisk verdi som forbilde* for våre egne samfunn.

Vi må da konstatere at Jesu idealstat savner ethvert preg av demokrati. Den er et teokrati og autokrati hvor borgerne skulle være en spesielt utvalgt gruppe religiøse elite-mennesker som Jesus selv aktet å plukke ut. Det er grunn til å understreke at det dreiet seg om en *religiøs elite*, etter som det var dens *ideologiske* holdning og ikke dens moralske fortrinn som skulle være avgjørende. Det utslagsgivende kriterium for utvelgelsen skulle simpelthen være holdningen *til ham selv*, den enkeltes tro på hans fullmakt fra en allmektig, høyeste gud og lydige underkastelse under hans krav på autoritet som rikssjef (Lk. 19:27, Mt. 10:14, 12:30, 22:11-14, 25:40, Mrk. 9:41, Jh.3:36 o.m.fl.)²⁶⁾

Det følger av dette at styreformens skulle være ekstremt diktatorisk og eneveldig. Under sin jordiske virksomhet til forberedelse av himmelstatens opprettelse opptrådte Jesus samtidig både som lovgiver, anklager og dommer, og han mente han ytterligere ved historiens slutt skulle innta plassen som gudsrikets øverste dommer på grunnlag av disse lover han selv hadde gitt. Altså rettsfunksjoner samlet på en hånd, som den demokratiske rettsstat setter sin heder og ære i å skille best mulig fra hverandre og fordele på innbyrdes uavhengig instanser.

Selve regjeringsmakten, som han skulle utøve på vegne av sin far - den høyeste guden, skulle han allikevel øyensynlig dele med sine tolv apostler, siden han ga dem løfte om plass på tolv troner som herskere over Israels tolv stammer (Mt. 19: 28). Men at diktatoren - uten innblanding av et parlament som er etablert ved frie valg - utdeler ministertaburetter til sine trofaste venner og lydige partifeller er ikke noe nytt i diktaturets historie.

Det ytterst vilkårlige og despotiske ved denne himmelstatens opprettelse viser seg bl. a. ved at Jesus ikke tok det nøye med sine lovers kunngjøring, noe som ellers er fundamentalt for

rettsstaten. Han anså det tilstrekkelig å gjøre lovgrunnlaget for menneskenes framtidige skjebne - i himmel eller helvete - kjent rent muntlig for folk som tilfeldigvis kom forbi og stanset for å høre på ham. Og han sendte også sine framtidige «ministre», apostlene, ut for å proklamere riket på den samme vilkårlige måte. Byer som ikke tok vel imot dem, ble på forhånd truet kollektivt med voldsomme straffer (Mt. 10: 15), skjønt altså Jesu straffelov overhodet ikke ble gjort alminnelig kjent for borgerne.

Som jeg har antydnet skulle Jesu teokratiske rike være en slags mannsstat, idet kvinner som skulle oppnå borgerskap utvilsomt måtte forvandles til enslags menn.²⁷⁾ Jeg sier «en slags» fordi Jesus presiserer at det dreier seg om nærmest kjønnsløse individer, siden forplantningen skulle opphøre. Ekteskap og barneavl skulle ikke forekomme, borgerne skulle leve sitt «evige liv» uten generasjonsskifte (Mrk. 12: 25).

Motstand eller protester mot Menneskesønnens rolle som øverste hersker ville ikke bli tålt. De som ikke aksepterte hans maktkrav og viste lydighet mot hans lover, de skulle fjernes av hans politiengler og sendes til rikets konsentrasjonsleir for avstraffelse og tortur: Gehenna. (Ordet hadde på Jesu tid samme betydning som ”helvete” i kirkelig kristendom, f. eks. Mt. 13:42 og 49, 18:34-35, 25:46). I disse spesielle forestillinger - som var av hedensk (vesentlig persisk) og i k k e av jødisk opprinnelse - opptrådte Jesus som en verre despot enn historiens mest beryktede voldsdiktatorer.

Dermed vil det være unødvendig å spørre om dette kan eller bør tjene som noe slags samfunns-ideal for oss. Tvert om er det grunn til å hevde at demokratiet bare er en tynn ferniss hos de folk som fremdeles lar seg indoktrinere i denne autoritære voldsideologi.

Jesu forestillinger og profetier om opprettelsen av sin idealstat er - og har vært - *et forbilde for diktatorer og despoter*. Den som spør hvorledes en Stalin og en Hitler kunne oppstå i det «kristne» Europa, *vil finne hovedforklaringen her*. De er begge ektefødte barn av Europas autoritære, totalitære ideologi: kristendommen.²⁸⁾

Jesus selv har naturligvis ikke kunnet ha det demokratiske rettssamfunn som forbilde for sin gudsstats struktur. Hans forbilde var i prinsippet oldtidens autokratiske diktaturstater og eneveldige despotier.²⁹⁾ Disse statene med sine «gudssønner» på tronen var nettopp karakterisert ved at selvherskeren opptrådte med fordring på å ha sin avgjørende fullmakt fra den øverste guden, mer enn fra det folket han forlangte å herske over.

7. Jesus - et forbilde for fredssak og internasjonalt samarbeid? Og for natur- og miljøvern?

Til sist vil jeg stille det spørsmål jeg anser som det viktigste i denne sammenheng: Er Jesusdyrkelsen med den tilhørende idealisering av hans menneskesyn og historieoppfatning til gagn for det livsnødvendige arbeidet for fred og avspenning mellom nasjonene, i dag i en situasjon hvor hele vår jordiske eksistens kan settes på spill? Jeg tenker selvsagt ikke her på klassekamper eller antikoloniale, nasjonale frigjøringsaksjoner, som ved å begrense lokalt kan oppheve farlige spenninger, men om truslene mot verdensfreden i konfliktforholdet mellom stormakter og maktblokker.

At Jesus hadde visse idealer om en slags fred er det ingen tvil om, det viser seg i de nokså fåtallige, fredssommelige ord av ham, som det om å «elske sin fiende» og å gi «fredsstiftere» sin tids store ærestittel: ”Guds sønner” (Mt. 5:9).³⁰⁾ Men når spørsmålet generelt gjelder Jesus som forbilde for vår tid, springer det mer i øynene at han selv anså sin oppgave å være den motsatte av fredstifterens: «Jeg er ikke kommet for å bringe fred - men sverd» (Mt. 10: 34. Etter dette skulle gudssønn-titelen på Jesus være en stor misforståelse).

Jesus trodde *ikke* på forsoning mellom folkene: denne verden var under Satans herredømme, derfor spådde han krig - ikke fred på jorden - inntil historieens avslutning (Mt. 24. kap.). Vi står altså i Jesu lære overfor en sterkt negativ holdning til utsiktene for mellomfolkelig fred og samarbeide. Hans like pessimistiske som primitive og naive syn på mennesket og dets fatalistiske evneløshet overfor en antatt skjebnebundet historie, har satt sitt dype preg på kristenhetens historie. At det har vært mer krig og mer militarisme i Jesus-

dyrkelsens spor enn etter noen annen religionsstifter, har sin mest nærliggende forklaring i at han talte mer om krig enn om fred, mer om å slakte fiender ned, brenne deres byer og torturere motstandere av sitt «Gudsrike», enn om å «elske dem» (Lk. 19:27, Mt. 22:7, 22:13).

Ingen av jordens store kultursamfunn står i dag skarpere og farligere splittet enn nettopp den *kristne* verden. Dens folk er blitt verdenshistoriens verste militarister og imperialister, to topprustedede maktblokker innenfor det kristne kultursamfunnet står klar til å knuse hverandre, og til å ta kanskje resten av menneskeheten med seg i fallet. Jeg vil hevde at øst-vest-konflikten er en *religionskamp* - en «kald religionskrig» - mellom det offisielt «kristne» Vesten og det «ateistiske» Øst-Europa. Det lar seg ikke benekte at det henholdsvis er oppslutning og motstand mot kristendommen som sterkest karakteriserer denne voldsomme ideologiske splittelse av «kristenheten» i to fiendtlige leire.

Med andre ord: jeg anser Jesus-dyrkelsen for å være en trussel mot det internasjonale samarbeide, en fare for verdensfreden. Og dermed en fare for hele menneskehetens eksistens. Og denne trusselen har sammenheng med de to sider ved Jesu lære som jeg har pekt på: For det første at han under trusler om ekstrem vold og ødeleggelse frakjente en stor del av menneskene deres menneskeverd, og i den totalitære, autoritære ideologis ånd trakk et skarpt skille mellom mennesker ut fra holdningen til sitt messias-krav. For det andre at han spådde krig på jorden av voksende omfang inntil historiens slutt. Vi møter hos Jesus ikke bare en skepsis til muligheten av fredelig sameksistens mellom nasjonene, men simpelthen en *avvisning av tanken om internasjonalt samarbeide*.

Dette fremgår av at hans framtidsprofeti går direkte ut på at menneskehetens opptreden på jorden skal avsluttes etter omfattende kriger hvor «folk skal reise seg mot folk og rike mot rike» (Mt. 24:7 flg.). Vi kan selvsagt ikke bebreide Jesus for dette historiesynet, for det sprang ut av hans uhyre kortsiktige framtidsperspektiv. Han henvendte seg ikke til oss, og ville selvsagt i dag måttet innrømme at han tok feil. Vi bærer selv det fulle ansvar for hvem vi gjør til våre autoriteter og idealer, til guder og førere.

I stedet for å gå nærmere inn på dette her, vil jeg få henvise til min bok «*Er kristendommen en fare for verdensfreden?*». Bare skal jeg påpeke at siden den utkom (1977), å har ingen gjort noe alvorlig forsøk på å vise at jeg tar feil når jeg svarer ja på dette spørsmålet. Det foreligger ytterst få, og som regel intetsigende kommentarer til dens utfordring fra kirkens teologer.³¹⁾

I sammenheng med de alvorlige farer vår tids militarisme utsetter alt menneskelig liv for, er det nærliggende å spørre om Jesus og hans holdning til livet på jorden og til menneskenes historie kan tjene som noe slags forbilde for vår tids behov for natur og miljøvern og for ressursbevaring.

En del av de etiske levereregler som Jesus delte med andre framstående jødiske morallærere på den tid, må naturligvis sies å være uforenlig med beskadigelse eller ødeleggelse av menneskenes livsmiljø, likesom et nøysomhetsideal vil være uforenlig med ressurs-sløsing. Allikevel kommer Jesu historiesyn og samfunnsideal i skarp konflikt med alt som heter natur- og miljøvern, etter som han overhodet forkastet muligheten av å opprette et godt og levelig samfunn på jorden, og dermed sterkt reduserte sine tilhengers sans og respekt for naturens og miljøets verdi. Jesu gud hadde gjennom historien opptrådt - ikke bare som skaper - men også som den store natur- og miljø-ødelegger, og hans totale ødeleggelse av hele jorden var i Jesu øyne nær forestående. Som følge av denne virkelighetsoppfatning har kristendommen - Jesus-dyrkelsen - *et avgjørende ansvar for at vi er kommet så sent og tregt i gang med vårt natur- og miljøvernsarbeide*.

Jesu forestillinger om å iverksette sine utvalgte flukt fra jordens elendighet til et «Gudsrike» hinsides dens lover og horisonter, fordi han ikke trodde på menneskenes evne til å oppnå herredømme over sin historie og sin framtid, er det slettest tenkelige eksempel for vår tids mennesker, i deres rett og plikt til å gjøre jorden til en god bolig for alle som lever på den.

IV. JESUS I KONFLIKT MED MENNESKE-RETTIGHETENE

For nu å gjøre dette så klart og konkret som mulig, vil jeg oppsummere de viktigste punktene hvor Jesus i sin lære og holdning kommer i strid med tankene og prinsippene i Menneskerettighets-erklæringen (nedenfor kalt M):

1. For det første: Jesus inndelte menneskene i onde og gode individer. Dette er i strid med M's prinsipper om alle menneskers like verdi og forutsetninger (art. 1 m.fl.).

2. For det andre: Selv om Jesus sterkt innskjerpet gamle påbud om å praktisere privat veldedighet og hjelpsomhet, stillet han religiøse, ideologiske betingelser for den fattiges og sosialt underlegnes oppreisning. Og denne oppreisning henla han til et hinsidig eksistensplan. Dette er i strid med bl. a. M's art. 22, 25 og 27 om enhvers rett til - her og nå, uten ideologiske betingelser - å få sin andel av materielle, sosiale og kulturelle goder.

3. For det tredje: Jesus godkjente slaveriet, dels ved å anvende denne lovbestemte misbruk av mennesker som mønster for sin teologi, dels ved ikke å ta avstand fra slavelovene, samtidig med at han innskjerpet Moselovens generelle gyldighet. Denne holdning er uforenlig med M's art. 1 om at alle mennesker er «født frie», med samme menneskeverd og menneskerett, og med art. 4 som setter forbud mot slaveri og slavehandel.

4. For det fjerde: Samtidig som Jesus diskriminerte kvinnen med sin utpregede mannsteologi og framstilling av guden som en mannsperson, tok han ikke til orde for likestilling mellom kjønnene. Han aksepterte Moselovens sterke innskrenking av kvinnens rettigheter, f. eks. en fars rett til å selge en datter som trell eller som hustru til den mann han selv valgte. Heller ikke tok han avstand fra f. eks. mannens rett til å ha flere hustruer, hvorved Jesu skilsmisseforbud ensidig rammet kvinnene. Dette er uforenlig med art. 3, 4 og 7 om den alminnelige rett til frihet og likhet, og med art. 16 om lik rett for mann og kvinne i ekteskapet.

5. For det femte: Jesus tok avstand fra religionsfrihet, tankefrihet, menings- og ytringsfrihet, idet han proklamerte straff for avvikende livssyn og meninger. Denne holdning er uforenlig med bl. a. M's art. 18 og 19.

6. For det sjette: Jesus gikk *ikke* inn for demokratiet som styreform - verken på jorden eller i sin overjordiske idealstat. Hans samfunnsideal var diktaturet, med seg selv som diktator og med kvegets lydighet overfor gjeteren som forbilde for borgernes underkastelse. En slik holdning er uforenlig med bl. a. M's art. 21.

7. For det syvende: Jesus forkynte opprettelsen av en slags teokratisk domstol med seg selv som dommer, hvor han skulle dømme etter lover han selv hadde gitt - og kunngjort på en høyst vilkårlig måte for tilfeldige forbigående, og hvor også rettergangen bærer preg av den største vilkårlighet, som en summarisk standretts-prosess. Alt dette er uforenlig med prinsippene for rettssamfunnet, slik de kommer til uttrykk i M's artikler 6-12.

8. For det åttende: Som straffereaksjoner mot bl. a. religiøse, ideologiske oppfatninger han ikke anerkjente, talte Jesus for bruk av langvarig og grov tortur. Dette er uforenlig med M's forbud i art. 5 mot tortur og grusom avstraffelse.

9. For det niende: Jesus trodde ut fra sitt skille mellom «onde» og «gode» individer at fred og fordragelighet mellom mennesker bare kunne praktiseres blant en liten utvalgt gruppe tilhengere av hans egen tro. Han spådde derfor krig på jorden så lenge den besto, med frelse til sist bare for hans utvalgte og undergang for resten av menneskeheten. Dette syn er uforenlig med bl. a. M's art. 26, som sier at *alle mennesker skal ha rett til en undervisning som «styrker respekten for menneskerettighetene og fremmer forståelse, toleranse og vennskap mellom alle nasjoner, rasegrupper og religiøse grupper».*

Konklusjonen på dette må følgelig bli at Jesus - i rollen som autoritet og ideal for vår tid - i en vesentlig del av sin lære og holdning *kommer i konflikt med alle de ledende artikler i Menneskerettighets-erklæringen.*

Det jeg siterte fra M's art. 26, har jeg uthevet med særlig henblikk på barneåret 1979. Denne boken vil tilfeldigvis utkomme ved årets start og jeg vil til slutt få sitere fra prinsipp 10 i FN-erklæringen fra 1959 om barnets rettigheter:

«Barnet skal beskyttes mot virksomhet som kan oppmuntre til rasemessig, religiøs eller annen diskriminering. I dets oppdragelse skal legges vekt på verdien av forståelse, toleranse, vennskap mellom folkene, fred og verdensomfattende brorskap...»

På grunnlag av det jeg ovenfor har påvist, tillater jeg meg å hevde at *alle skolelover som foreskriver konfesjonell kristendomsundervisning* med indoktrinering av barn til tro på og dyrkelse av Jesus som autoritet og ideal, som «frelser», «Guds sønn», «Gud», *er klart uforenlige med FN's erklæringer om menneskets og barnets rettigheter.*³²⁾

For dette selsomme sammenstøt mellom etiske ideer og samfunnsidealene fra et tidsrom på flere tusen år er naturligvis ikke Jesus ansvarlig. Det er en følge av europeerens underlegne og primitive autoritetsdyrkelse. Jesus kjente ikke historiens lover, visste ikke hva framtiden bar i sitt skjød og hva "hedningene" skulle finne på å bruke ham til: at de skulle gjøre ham til sin gud gjennom to årtusener.

Han forlangte ikke å bli vurdert av senere generasjoner enn sin egen. Vi står overfor *en etisk «kulturkollisjon forårsaket av våre kristne kirker*, simpelthen fordi de nekter Jesus å være det menneske han var.

Det er selvsagt ikke min hensikt av denne grunn å bestride at Jesus-kultusen *på visse lavere stadier av vår europeiske kulturutvikling* også har hatt en positiv betydning for den etiske erkjennelse. Vi kan ikke benekte at den - ved siden av en rekke andre kulturimpulser - i sin tid har vært med på å tilføre oss etiske verdier som er blitt en del av vårt samfunnsliv og som - fordi de ikke er "kristne" i ordets rette betydning - vil overleve kristendommen. Men det er et emne som ligger utenfor dette foredrags ramme.

Jeg vil hevde at *i vår tid* er dyrkelsen av Jesus som ideologisk autoritet og etisk ideal ikke bare en dypt uverdigg og unødvendig form for hykleri, men den er forlengst blitt direkte skadelig og farlig for virkeliggjørelsen av våre beste idealer.

Jesus sa en gang til sine tilhørere, sine landsmenn: Dersom en vil tvinge deg til å følge ham en mil, så gå to med ham. Ifølge hans forbud til apostlene mot å drive hedningemisjon var Jesus selv ikke rede til frivillig å gå en eneste mil med oss europeiske hedninger. Nu har vi altså tvunget ham til å følge oss «to tusen mil». Han er forlengst sluttet å gå selv, på sine egne ben. Våre kristne kirker - som stadig nekter å oppfylle hans bønn om å få sne - tvinger ham til å slepe seg fram - på jomfrufødselens og oppstandelsens krykker. Men nu klarer han ikke mer. Han er utslitt og dødstrett av å bære på kristenhetens enorme dogme- og syndebyrde, og ønsker å få fred i sitt hjemlands jord. Vi har ikke rett til å fortsette med å berøve ham *hans* elementære menneskerettigheter: retten til å leve sitt liv på denne jord i samsvar med dens naturlover - for menneskets fødsel, liv og død, retten til å bli i den tid og det miljø som skapte ham, retten til å ta feil i det ene og ha rett i det andre, retten til å være en av oss: et menneske blant mennesker.